

ENERGIETRANSITIE EN VERTROUWEN: DE CASUS WINDPARKEN DDMOM EN N33

Herman Bröring¹

Samenvatting

In de energietransitie staat het vertrouwen onder druk tussen burgers onderling, tussen burgers en overheid, en tussen overheden onderling. Een analyse van de casus van twee windparken, die als schoolvoorbeeld gelden van hoe het niet moet, maakt duidelijk wat er in termen van vertrouwen mis kan gaan. Inmiddels zijn belangrijke stappen gezet om omwonenden meer tegemoet te komen; denk aan de toegenomen aandacht voor proces- en financiële participatie. Maar daarmee is het vertrouwensprobleem nog niet opgelost.

---

1 Inleiding

In de door Martha en mij geschreven bijdrage ‘Schade ten gevolge van de gaswinning in Groningen’ staat een sub-paragraaf met als kopje ‘Sociale onrust en wantrouwen.’² Er is ook veel sociale onrust en wantrouwen rond de energietransitie. Het recht kan worden beschouwd als een vertrouwensschild. Maar een vertrouwensgarantie is het niet. Dit blijkt ook uit twee casus die ik al ongeveer tien jaar volg: de windparken DDMOM (bij Stadska-

---

¹ Hoogleraar bestuursrecht, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, Nederland.

² NTE 2016, 2/3, p. 92 (par. 4.1).

naal) en N33 (bij Meeden).³ In deze bijdrage vertel ik eerst iets over het begrip vertrouwen zoals opgevat in de sociale psychologie. Daarna laat ik zien hoe tijdens de ontwikkeling van beide windparken het vertrouwen is geschonden in de relatie tussen burgers onderling, tussen overheid en burgers en tussen overheden onderling.

2 Het begrip vertrouwen

Heel algemeen wordt ‘vertrouwen’ omschreven als “de overtuiging dat anderen ons niet met opzet kwaad zullen aandoen, zeker niet als ze dit kunnen vermijden, en dat ze het goede met ons voor hebben en, indien mogelijk, oog zullen hebben voor onze belangen.”⁴ Er worden verschillende begrippen vertrouwen onderscheiden.

Voor onze casus is het subtiele, Engelstalige onderscheid tussen ‘trust’ en ‘confidence’ van belang.⁵ Het begrip ‘trust’ heeft betrekking op intermenselijke verhoudingen. Er zijn een concrete *trustor* en een concrete *trustee*. De mensen maken in hun onderlinge verhouding eigen keuzes. Beschaming van het vertrouwen leidt tot spijt. ‘Trust’ is relatief gemakkelijk te schenden en te herstellen. Het begrip ‘*confidence*’ betreft een institutie zoals de overheid als zodanig.⁶ De *trustee* is een abstracte entiteit. De *trustor* (een burger) staat in een afhankelijkheidsrelatie tot de *trustee*. Beschaming van het vertrouwen leidt tot vervreemding. ‘Confidence’ is relatief moeilijk te schenden, maar ook moeilijk te herstellen.

Mensen gaan er vanuit dat een ander de beste bedoelingen heeft. Vertrouwen – in andere mensen en doorgaans ook in instituties – is dus het uitgangspunt, maar is gemakkelijker te beschadigen dan te herstellen (“Vertrouwen komt te voet en gaat te paard”).

---

3 De afkorting DDMOM staat voor De Drentse Monden en Oostermoer. Omdat het niet eenduidig om één park gaat, is het soms zinvol om te onderscheiden tussen DDM en OM. Zie over de casus N33 ook de HUMAN-documentaire *Tegenwind – Het Verdriet van de Veenkoloniën*, <https://www.human.nl/tegenwind.html>.

4 Piotr Sztompka, *Trust: A sociological theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, zoals aangehaald door Kees van den Bos, *Vertrouwen in de overheid: wanneer hebben de burgers het, wanneer hebben ze het niet en wanneer weten ze niet of ze de overheid vertrouwen?*, Den Haag: Ministerie van BZK, 2011, p. 7.

5 Waarover ook mijn publicatie ‘Complexe besluitvorming en legitimiteit. Een verhaal over de vestiging van windparken in de Drentse Veenkoloniën’, in: Bert Marseille, Lynn van der Velden (red.), *Vertrouwen verdient. Verdient vertrouwen. Visies op geschilbeslechting door de overheid*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2014, m.n. p. 61-64.

6 Niklas Luhmann heeft het treffend over “system trust”. Zie onder andere zijn *Trust and Power*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2017 (laatste Engelstalige editie).

De ernst van de beschadiging kan verschillen; zo is scepsis bijvoorbeeld minder erg dan cynisme.

‘Vertrouwen’ is “a psychological state”, waarbij het gaat om gepercipieerde (dus niet de objectieve) kwetsbaarheden en risico’s.⁷ Evenzo wordt in de sociale psychologie vaak gesproken van ‘perceived trustworthiness’ (gepercipieerde betrouwbaarheid) van de *trustee*. In de literatuur worden drie dimensies van gepercipieerde betrouwbaarheid onderscheiden.⁸ De eerste is ‘*performance*’. Dan gaat het om slagvaardigheid, het kunnen en doen, het leveren van een resultaat. De tweede dimensie is ‘*benevolence*’. Dit betreft het rekening houden met de belangen van anderen (de *trustor*). De derde dimensie is ‘*integrity*’. Daar draait het om eerlijkheid, het nakomen van beloftes, transparantie, procedurele rechtvaardigheid.

Hieronder beschrijf ik drie soorten betrekkingen, die ik label op de hiervoor beschreven (aspecten van) ‘performance’, ‘benevolence’ en ‘integrity’.

3 Vertrouwen tussen burgers onderling

De energietransitie is naast een klimaatvraagstuk ook een verdelingsvraagstuk: wie verdient eraan en wie krijgt de rekening? Dit vergt een proactieve, regievoerende overheid. Maar het waren in onze casus de initiatiefnemers en hun projectontwikkelaars die het stuur in handen hadden. Vervolgens werd de rijkscoördinatie­regeling rap van toepassing verklaard, met de toevoeging dat de initiatiefnemers voor draagvlak dienen te zorgen.⁹

‘Integrity’ jegens omwonenden was ver te zoeken toen er in de belangrijke fase van de planontwikkeling geen transparantie werd betracht. Omwonenden van het toekomstige

7 Roderick M. Kramer, ‘Trust and Distrust in Organizations: Emerging Perspectives, Enduring Questions’, *Annual Review of Psychology* Volume 50, 1999 February, p. 571-572, <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.50.1.569>

8 Veel dank ben ik verschuldigd aan Marielle Bovenhoff, die mij wees op de begrippen ‘performance’, ‘benevolence’ en ‘integrity’ en de publicaties Roger C. Mayer, James H. Davis, F. David Schoorman, ‘An Integrative Model Of Organizational Trust’, *Academy of Management Review* vol. 20, no. 3, Published Online: 1 Jul 1995, <https://doi.org/10.5465/amr.1995.9508080335>, Jason A Colquitt, Brent A Scott, Jeffery A LePine, ‘Trust, Trustworthiness, and Trust Propensity: A Meta-Analytic Test of Their Unique Relationships With Risk Taking and Job Performance’, *Journal of Applied Psychology* 92(4):909-27, <https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.4.909>, en Stephan Grimmelikhuisen, Eva Knies, ‘Validating a scale for citizen trust in government organizations’, *International Review of Administrative Sciences* 2015, September 3, <https://doi.org/10.1177/0020852315585950>.

9 De rijkscoördinatie­regeling is geregeld in § 3.6.3 van de Wet ruimtelijke ordening. Zij is van toepassing op windparken met een capaciteit van ten minste 100 mw. Zie art. 9b, eerste lid (a), Elektriciteitswet 1998.

windpark werden zeer laat en mondjesmaat geïnformeerd. Dit werd door hen als niet eerlijk en niet transparant – in gewoon Nederlands: als “achterbaks” – ervaren. Ook ‘benevolence’ was ver te zoeken. In het oorspronkelijke plan voor DDMOM werd uitgegaan van nota bene > 600 MW: het hele gebied werd vol gepland met windturbines. Dit evident strategisch overvragen wijst op een gebrek aan welwillendheid jegens omwonenden. Een gebrek aan zulke welwillendheid was er ook waar de initiatiefnemers niet bereid waren ‘wind’ in te leveren tegen ‘zon’.¹⁰ Voor N33 komt als belangrijkste aantasting van de ‘benevolence’ naar voren dat de initiatiefnemers (energiebedrijven) ondanks het klemmende verzoek van inwoners van Meeden niet hebben willen kiezen voor een locatie meer noordwaarts van het dorp, zodat er minder overlast zou zijn.¹¹ Verworven grondposities waren bepalend. Wie voorjaar 2021 naar het windpark bij Meeden kijkt, kan verder constateren dat het vermijden van overlast door felrode toplichten niet de juiste aandacht heeft gekregen, wat duidt op gebrek aan ‘performance’ en ‘benevolence’.

Voor zowel DDMOM als N33 was en is er evenmin sprake van ‘integrity’ in zoverre transparantie over de verdiensten en onkosten van het windpark ontbreekt. Voor velen is moeilijk te verteren dat de buurman over hun rug rijk wordt.¹² Het lijkt erop dat er forse overwinsten worden gemaakt.¹³ Dat de initiatiefnemers verkondigen dat het ze primair om duurzaamheid en het klimaat is te doen (en niet primair om extra inkomsten), is niet geloofwaardig en getuigt daarom niet van eerlijkheid. Het bewoners niet tegemoetkomen in hun wensen van (deels) ‘zon’ in plaats van (volledig) ‘wind’, respectievelijk het iets in noordelijke richting opschuiven van het windpark, bevestigt dat financiële belangen prevaleren. Een gebrek aan zowel ‘benevolence’ als ‘integrity’ is ook aan de orde waar de DDM-initiatiefnemers zelf het geld wilden verdelen voor het door hen aan het gebieds fonds te betalen deel, dat bovendien oorspronkelijk subsidiegeld en dus belastinggeld betreft. Dit is in strijd met de gedragscode waaraan ook de initiatiefnemers (hun projectontwikkelaar) zich gecommitteerd zullen (zal) hebben.¹⁴

---

10 In het gebied was veel steun voor ‘zon’. Tekenend is dat tegen het (zomer 2021) grootste zonnepark van Nederland, het in het DDMOM-gebied gelegen Vloei velden Hollandia (120 MW, 300.000 zonnepanelen), geen enkel bezwaar werd aangetekend.

11 In Meeden wordt overlast van het windpark in de vorm van laagfrequent geluid ervaren. Deze vorm van overlast krijgt pas de laatste tijd de nodige aandacht, onder meer van de kant van het RIVM; zie <https://www.rivm.nl/windenergie/windmolens-gezondheid>.

12 Hier ligt het essentiële verschil met benadeling van omwonenden door de aanleg van bijvoorbeeld een spoorlijn: daar spelen grote financiële voordelen van specifieke particuliere derden niet of amper een rol.

13 Daan Hulshof, *Imperfect Information and Incentives for Renewable Energy* (diss. Groningen), Groningen: University of Groningen, 2021. De initiatiefnemers hebben een ander verhaal, maar zijn op het belangrijke punt van het geld niet transparant.

14 En het hielp niet om een omgevingsadviesraad (OAR) van de grond te krijgen.

Er was in deze tijd sprake van een neoliberale aanpak met gebrek aan gemeenschapszin, waarbij de rijksoverheid meteen partij koos voor de initiatiefnemers en de provincie daarin gemakkelijk meeging.¹⁵

De reacties waren niet mals, zoals elkaar van de weg rijden, brandstichting en dreigbrieven.¹⁶ Het geeft aan dat de verhoudingen tussen burgers onderling, vaak dorpsgenoten, ernstig verstoord zijn geraakt. De sociale cohesie is door deze energietransitie aanzienlijk afgenomen.

4 Vertrouwen tussen overheid en burgers

Merkwaardig is de provinciale aanwijzing van het Mondengebied en het Oostermoer in de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn als ‘zoekgebied’ aan het *eind* van een uitgebreide voorbereidingsprocedure (onder invloed van de door de initiatiefnemers ingebrachte zienswijzen).¹⁷ De aanwijzing van deze gebieden was dus niet het voorwerp van de inspraakprocedure, maar de uitkomst ervan. Daargelaten of de gang van zaken in strijd is met de Algemene wet bestuursrecht: bestuurders en bewoners van de betrokken gemeenten voelden zich miskend. In termen van ‘integrity’, meer in het bijzonder transparantie en procedurele rechtvaardigheid, was de gang van zaken, die als “achterbaks” werd ervaren, ongelukkig. Ze getuigt bovendien van een gebrek aan ‘performance’ en competentie in de zin van ‘kunnen’.

De uitlating van een gedeputeerde dat de (gedeeltelijk in Drenthe gelegen) Veenkoloniën in aanmerking komen omdat – parafraserend – “Drenthe mooi moet blijven”, is op zichzelf eerlijk. Incongruentie tussen motieven en motivering doet echter afbreuk aan ‘integrity’.

Uit een oogpunt van ‘integrity’ was het ook ongelukkig dat rijk, provincie en gemeenten niet met één mond spraken. Dientengevolge werd soms uiteenlopende informatie verstrekt. Dat was niet het geval waar over de grootte van het windpark werd gesproken: consequent werd gesproken van 150 MW. De uitlating van een Drentse gedeputeerde dat grotere turbines tot minder turbines zouden leiden omdat je met grotere eerder de 150 MW kunt halen, sloot daarbij aan. Toen het aan het eind van de besluitvorming opeens

15 De plannen voor de windparken DDMOM en N33 vinden hun oorsprong in eind jaren nul van deze eeuw. De markt met de initiatiefnemers nam en kreeg de leiding; de overheid was volgend (de nog in werking te treden Omgevingswet kent daar sporen van).

16 Zie Rb Noord-Nederland 16 april 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:1398.

17 Als het gaat om windparken pleegt men niet ten onrechte te zeggen dat zienswijzen in het algemeen nauwelijks invloed op het eindresultaat van de besluitvorming hebben. In het geval van DDMOM heeft de uov-procedure juist een enorme impact gehad.

om 175 MW bleek te gaan, beschouwden omwonenden dat als het breken van een belofte (aspect van de ‘integrity’). Juridisch mocht het kloppen, maar het vertrouwen was er niet mee gediend.

Opvallend is de verruiming van de geluidsnormen voor windturbines, waardoor turbines dichter dan voorheen op huizen mogen staan.¹⁸ Dit is gebeurd op een wijze die in strijd is met Unierecht.¹⁹ Na eerdere ontkenningen heeft ook de Afdeling bestuursrecht-spraak erkend dat de geluidsnormen, en andere normen van het Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling, in strijd met de SMB-Richtlijn (2001/42/EG) tot stand zijn gekomen.²⁰ De wijze van normering (met gemiddelden) draagt niet bij aan de handhaafbaarheid. Een en ander getuigt wederom niet van ‘benevolence’.

Opmerkelijk is dat bestuurders en politici om het hardst riepen dat een eerlijke verdeling van de lusten en lasten belangrijk is. Terwijl op voorhand duidelijk was dat zij daar helemaal niet over gingen (en gaan).²¹ Ter zake niet bevoegd en verantwoordelijk zijn, maar wel doen alsof, wekt verkeerde verwachtingen en is niet eerlijk, hetgeen afbreuk doet aan ‘integrity’.

Of wat dacht u van dit staaltje Drents *naoberschap*: (I) Het provinciebestuur wijst een groot gebied grenzend aan de provincie Groningen aan als geschikt voor een groot windpark, maar de Groningse buurgemeente Stadskanaal en haar inwoners, die er de gevolgen van kunnen ondervinden, werden genegeerd. (II) De provincie Drenthe draagt bij aan het gebiedsfonds, maar inwoners van deze Groningse gemeente mogen daar niet van profiteren.²²

De rijksoverheid heeft rekening gehouden met de belangen van de bewoners van het DDMOM-gebied door de gevraagde > 600 MW terug te brengen naar 175 MW (wat in de

---

18 Besluit van 14 oktober 2010 tot wijziging van het Besluit algemene regels voor inrichtingen milieu-beheer en het Besluit omgevingsrecht (wijziging milieuregels windturbines). Je zou graag precies willen weten hoe zou men, mede in het licht van de toenmalige RIVM-advisering, op 41 dB(A) Lnight en 47 dB(A) Lden is uitgekomen. Een doelberekening kan niet worden uitgesloten.

19 Hierover H.E. (Herman) Bröring, A.W. (Albert) Koers, “‘Battenoord’ op losse schroeven: tijd voor prejudiciële vragen. Is het Activiteitenbesluit wel rechtsgeldig?”, *TO* 2020/4, p. 102-122, doi: 10.5553/TO/156850122020020004004.

20 ABRVS 30 juni 2021, ECLI:NL:RVS:2021:1395 (windpark Delfzijl Zuid Uitbreiding).

21 Zie mijn bijdrage uit 2014, p. 77-78, en vooral Hanna Tolsma en Gert Blekkenhorst, *Bevoegdheden overheden bij procesparticipatie en financiële participatie voor hernieuwbare energieproject* (factsheet), Nationaal Programma RES, 2020, en Dorien Bakker, *Omgevingsfondsen bij wind- en zonneparken: met (wettelijke) waarborgen omgeven? Een juridische masterscriptie over de wenselijkheid van een wettelijke regeling ten aanzien van omgevingsfondsen*, Groningen april 2021.

22 De initiatiefnemers varen op dit punt een andere koers en willen omwonenden aan de andere kant van de grens wel bij de financiële compensatie betrekken.

communicatie 150 MW was). Bij deze ‘benevolence’ past de aantekening dat de overvraging volstrekt onredelijk en onhaalbaar was.

Procedures tegen de goedkeuring van het type turbines ontbreken bovendien. De minister schrijft in een brief aan omwonenden: “Overigens kan ik in dat verband nog vermelden dat initiatiefnemers conform voorschrift 3.3 van de Omgevingsvergunningen, voor zover thans aan de orde, de benodigde gegevens aan mij hebben aangeleverd en dat ik deze inmiddels heb goedgekeurd.”²³ Welke burger is in staat hieruit op te maken dat hij na kennisneming van deze passage als de wiedeweerga, dat wil zeggen binnen twee weken, een rechtsmiddel moet aanwenden? Juridisch is het correct gegaan, maar je kunt hier niet spreken van welwillendheid (‘benevolence’) en transparantie (‘integrity’) richting omwonenden.

Verder geeft het bijdragen door de provincie Drenthe en de rijksoverheid aan het DDMOM-gebiedsfond blijk van ‘benevolence’. De bijdrage was ingegeven door “de ontstane onrust”.²⁴ De provincie Groningen wil voor N33 echter niet van dergelijke bijdrage weten, en daarom de rijksoverheid evenmin.

5 Vertrouwen tussen overheden onderling

Een medewerker van de gemeente Borger-Odoorn reisde op 30 juni 2010 af naar Zwolle, om daar door EZK-functionarissen te worden geïnformeerd over “een grote ontwikkeling”: er komt een groot windpark. “Ik zei: Waarom hebben jullie mij eigenlijk uitgenodigd en niet de wethouder of de burgemeester? Het antwoord was dat ik het wel even kon overbrengen aan de wethouder, ze hadden verder ook weinig tijd, na een half uurtje waren we klaar.” Korte tijd later ging op het gemeentehuis de zomervakantie in.²⁵

Bij deze gang van zaken is het niet zo gek dat gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn later een kort geding tegen de Staat aanspanden over de toepasselijkheid van de rijkscoördinatieregeling en dat gemeentelijke bestuurders burgers aanmoedigden zienswijzen in te dienen. Lang leve de Code Interbestuurlijke verhoudingen.

Opvallend zo niet zorgelijk was de desinteresse van BZK voor de (gebrekkige) kwaliteit van de besluitvorming. Toen op hoog niveau bij dit ministerie erop werd gewezen dat er zorgen over die kwaliteit zijn, ook in termen van interbestuurlijke verhoudingen, was

²³ Zie art. 2.22, derde lid (b), Wabo.

²⁴ Of door het bewustzijn dat men er een potje van had gemaakt?

²⁵ Uit de reconstructie door Willem de Haan, ‘Hoe de Drentse windparken werden doorgedrukt.

“We zijn er vakkundig ingefietst”, *Binnenlands Bestuur* 10 mei 2019, p. 10-13. Zie voor zijn reconstructie van de N33-besluitvorming <https://www.vpro.nl/argos/media/afleveringen/2019/De-strijd-om-de-wind.html>.

het antwoord dat men niet van enig probleem op de hoogte is. Van de kant van BZK was afzijdigheid troef. En de gemeenten hadden ook weinig aan de vNG, waar ongeveer 30 EZK-ambtenaren werkten om de energietransitie te ondersteunen: de vNG als bijkantoor van EZK?

Dit alles overziend getuigt de hele gang van zaken niet van ‘benevolence’ en ‘integrity’ jegens gemeenten.

6 Geschonden vertrouwen en juridische procedures

Met de Afdelingsuitspraken DDMOM en N33 lijkt de besluitvorming afgezegd.²⁶ Naar aanleiding van de onverbindendheid van normen van het Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling zijn evenwel op ruime schaal verzoeken ingediend om terug te komen van rechtens onaantastbaar geworden besluiten. Daar zullen afwijzingen op volgen, waarna opnieuw procedures bij de rechter zullen worden gevoerd.²⁷

Het verloren vertrouwen zal moeilijk zijn terug te winnen. Daarbij is van invloed dat het voornamelijk om ‘confidence’ gaat en niet om ‘trust’. Dit geldt voor het vertrouwen van omwonenden in de overheid. Met de aantekening dat de overheid geen eenduidig verschijnsel is. Zo zullen de gemeenten er bij de omwonenden gunstig uitspringen, bij de initiatiefnemers juist niet, en is het voor het vertrouwen in de rijksoverheid juist omgekeerd. Het vertrouwen van omwonenden in de initiatiefnemers laat zich evenmin gemakkelijk herstellen. Want ook daar gaat het in belangrijke mate om ‘confidence’. Daarbij is van betekenis dat de initiatiefnemers evenmin een overzichtelijke, homogene categorie vormen, maar een combinatie van boeren, projectontwikkelaars en energiebedrijven. Per saldo is sprake van een complexe verhouding tussen ‘de’ overheid, ‘de’ initiatiefnemers en omwonenden waarin verschillende vormen van een gebrek aan vertrouwen zich manifesteren. Er is sprake van bestuur dat schadelijk is voor het vertrouwen in de overheid en ondermijnend voor de energietransitie.

De energietransitie is ‘business as usual’. Het lijkt erop dat rijk en provincie inmiddels afstand hebben genomen van het ‘over u, zonder u’ en van de neoliberale aanpak waarin de initiatiefnemers ruim baan kregen. Geprobeerd wordt meer rekening te houden met

---

26 ABRvS 21 februari 2018, ECLI:NL:RVS:2108:616 (DDMOM); ABRvS 29 mei 2019, ECLI:NL:RVS:2019:1781 (N33).

27 Door het vervallen van normen van het Activiteitenbesluit is er ook meer ruimte voor civiele procedures van omwonenden tegen de initiatiefnemers: er zijn geen publiekrechtelijke normen meer die benut kunnen worden bij de invulling van eisen van maatschappelijke zorgvuldigheid (zodat er meer ruimte is dan in de situatie van HR 10 maart 1972, NJ 1972/278, m.nt. G.J. Scholten, ECLI:NL:HR:1972:AC1311 (Vermeulen/Lekkerkerker; Kraaijen- en roeken-arrest)).

de belangen van de burger, wat betreft zowel de procedurele rechtvaardigheid (middels onder meer omgevingsdialogen) als de distributieve rechtvaardigheid (zoals de regel van ten minste 50% van de revenuen naar de regio). Maar de omwonenden van DDMOM en N33 kopen daar weinig voor.

De besluitvorming is conflictopwekkend gebreken. Lopende procedures betreffen, naast de verzoeken om terug te komen van rehtens onaantastbaar geworden besluiten, planschadevergoeding en wie tot handhaving bevoegd is: B&W of de minister?²⁸ Overlast voor inwoners van Meeden leidt tot procedures over normstelling en handhaving in verband met felle toplichten op de windmolens.²⁹

De casus DDMOM en N33 zullen het verzet tegen windparken elders hebben versterkt. De ambtenaren die de minister adviseerden om de breed aangenomen Motie Smaling uit te voeren – zoek naar alternatieven voor windparken in de Veenkoloniën – omdat anders verdere achteruitgang van het draagvlak voor de energietransitie en met name wind op land dreigt, hebben het goed gezien.³⁰

7 Conclusie en aanbeveling

Het vergt geen “rocket science” (zoals Martha wel eens zegt) om te concluderen dat de besluitvorming in de casus DDMOM en N33 niet goed is gegaan. Tegelijkertijd is duidelijk dat behoud van vertrouwen in het kader van de energietransitie een uiterst weerbarstige opgave is. Weten we trouwens wel wat het *echte* probleem is? Een gebrek aan procesparticipatie, of juist aan financiële participatie? Betreft het probleem overlast of zelfs gezondheidsschade, waartegen participatie niet of nauwelijks helpt?

Ik sluit af met (a) de aanbeveling nader onderzoek te doen naar de gezondheidseffecten van windturbines,³¹ (b) de wens dat de ingevolge de SMB-Richtlijn alsnog te verrichten milieurapportage op controleerbare wijze voldoet aan eisen van ‘benevolence’ en ‘integrity’,³² (c) de verwachting dat procesparticipatie geprut blijft en (d) de aanbeveling om financiële participatie wettelijk te regelen.³³

28 Rb Noord-Nederland, 3 november 2020, ECLI:NL:RBNE:2020:3847. Er loopt hoger beroep.

29 Zie ook Rb Noord-Nederland 12 mei 2021, ECLI:NL:RBNE:2021:1878.

30 Kamerstukken II 2016/17, 31 239, nr. 232. Uit vrees voor schadeclaims heeft de minister de motie naast zich neergelegd.

31 Zie ook <https://www.rivm.nl/windenergie/windmolens-gezondheid>.

32 Wat impliceert dat het onderzoek ten behoeve van de rapportage onafhankelijk moet zijn.

33 Verder blijft de invloed van (zonne- en) windparken op onder meer natuur en landschap en de regionale economie aandacht vragen. Deze aspecten zijn hier onbesproken gelaten.